Psycholinguistic peculiarities of the discourse of visual epistemology: from logos to visio

Психолінгвістичні особливості дискурсу візуальної епістемології: від logos'у до visio

Vasyl Kremen¹

DSc. in Philosophy,
Professor

Василь Кремень¹

доктор філософських наук,
професор

E-mail: president@naps.gov.ua

<https://orcid.org/0000-0001-5459-1318>

Volodymyr Ilyin²

DSc. in Philosophy,
Professor

Володимир Ільїн²

доктор філософських наук,
професор

E-mail: ilin_vv@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-9107-0829>

¹*National Academy of Educational
Sciences of Ukraine*

✉ 52-A, Sichovykh Striltsiv Str.,
Kyiv, Ukraine, 04053

¹*Національна академія
педагогічних наук України*

✉ вул. Січових стрільців, 52А,
Київ, Україна, 04053

²*Taras Shevchenko National
University of Kyiv*

✉ 64/13, Volodymyrska Street,
Kyiv, Ukraine, 01601

²*Київський національний
університет імені Тараса Шевченка*

✉ вул. Володимирська, 64/13,
Київ, Україна, 01601

Original manuscript received March, 10, 2019

Revised manuscript accepted October, 07, 2020

ABSTRACT

Introduction. The article is devoted to the psycholinguistic analysis of visual examination in the discourses of modern epistemology offering new formats of

interaction between «word» and «vision», and also determine the correlation between language and consciousness, verbal and visual in cognition and thinking.

Research goal is in theoretical substantiation the use of psycholinguistic methods in the conceptualization of visual studies as a new format of modern epistemological discourses based on hermeneutics, cognitivism, and psychology of perception and its modifications as well.

Research Methods. An interdisciplinary approach, the methods of hermeneutics, modern epistemology and visualisation, hermeneutic, phenomenological, cognitive practices, and experimental research data collection.

Results. Theoretical analysis has shown the importance of hermeneutic interpretation of texts, where a person through psychological contemplation and pre-logical, pre-reflective, pre-conceptual experience opens new horizons of knowledge about the world and himself. Language as the «house of being» is a psycholinguistic sphere that determines the transition from the general structures of consciousness to its psychosemantic correlation with the essential content of knowledge. The sphere of vision as a discourse of modern epistemology expands psychological, cognitive, intellectual, and verbal perception of the world and its understanding in the conditions of social, linguistic, media-visual activity. Visual perception as a perceptual activity in epistemology is inextricably linked with the culture of speech, the practice of logical argumentation, which allows psycholinguistic assessment of scientific, philosophical and cultural knowledge. The images obtained as a result of perception form a new reality, which presents itself in the intentions of visual culture.

Conclusions. Visual studies in the forms of visual culture, visual perception, and visual thinking ensue to be new aspects of modern epistemology, open perspectives of verbal communication in the processes of cognitive-intellectual activity, stimulating the psycholinguistic sphere of scientific analysis.

Key words: psycholinguistics; visual; verbal; perception; image; language; epistemology.

Вступ

Колосальні досягнення науки та інформаційно-цифрових технологій зумовили виникнення в сучасній епістемології системи нових понять і категорій. Вони презентують неочікувані парадигми наукового пізнання та соціальної практики. Перша сформована на основі «лінгвістичного повороту». У його контексті розроблено універсальну семантичну метамову, яка виконує функції наукової мови в лінгвістиці, зокрема в структурі теоретичної психології. Це актуалізувало психолінгвістичну теорію, що безпосередньо визначає мову як сегмент ментальної реальності (Chomsky, 1965). Адже справжній учений має, окрім загальних компетенцій, бути

психологом і водночас – лінгвістом, який вивчає лінгвістичну поведінку та використовує методи психологічної науки в усьому її обсязі для вивчення мовної орієнтації та поведінки (Culter, Klein & Levinson, 2005).

Другою парадигмою можна назвати семіосоціопсихологію – теорію соціальної комунікації як універсального соціокультурного механізму (Микешина, 2009). Сьогодні актуалітетом численних досліджень є візуальна парадигма, що зумовлена «пікторіальним поворотом» (pictorial turn), який характеризують як перехід від текстуальності до візуальності в способах мислення та психології сприйняття. Термін «пікторіальний» можна визначити як «поворот до зображень», «поворот до образів». Фактично це означає перехід від знаків-слів до образів («images»), а далі – до зображень («pictures») (Ільїна, 2018).

Розвиток упродовж останніх десятиліть нових аспектів епістемології, а саме тих, що пов'язані з візуальними дослідженнями (visual studies), суттєво розширив простір психолінгвістичного аналізу, як продуктивного способу мовної обробки нових понять і дискурсів, що постає головною «твірною» образу світу людини (Леонтьев, 2003). Взаємодіючи з психічними, семантичними, перцептивними процесами, які визначають співвідношення між мовою та свідомістю, вербальним і візуальним, вони допомагають зрозуміти процес презентації та засвоєння слова, речення, сенс знання у процесах інтелектуальної діяльності та багатоманітності когнітивних практик. Наукові дискусії щодо проблеми візуального сприйняття включають характеристики оптимальних психофізіологічних сигналів, які надходять до людини, визначення кількості інформації та способів її приведення до семантичних значень. Проблема полягає в розумінні психологічної природи сприйняття реальності: один і той самий об'єкт викликає в суб'єкта спостереження її неоднаковий образ, що приводить до різних результатів наукового аналізу, зокрема в прагненні виразити в мовних поняттях отримані в процесі візуального сприйняття знання у певний образ, концепцію, ідею.

Під час досліджень епістемологічних концепцій візуальна парадигма отримала розвиток у взаємозв'язку з когнітивною парадигмою, психологією сприйняття, соціальною психологією, теорією освіти, насамперед дистанційної, та іншими проблемами

сучасної філософії пізнання. Однак у процесі сприйняття теоретичного, наукового матеріалу та необхідної інформації не можна обмежитися лише вербальними, емпіричними, комунікативними засобами. Важливо з'ясувати, яким чином формується структура наукового тексту, як сприймається знання та відбувається його лінгвістичний аналіз у свідомості. У такому підході психолінгвістика стає невіддільною частиною сучасної епістемології, коли поряд із мовою як «досвідом світу» дедалі більше впроваджуються матеріали візуальних досліджень, адже «графічний (зоровий) образ завжди більш конкретний за образ, створений мовою» (Ланчиков, 2011).

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні використання психолінгвістичного аналізу візуальних студій як нового формату сучасного епістемологічного дискурсу, що заснований на досягненнях у герменевтичній інтерпретації, когнітивістиці, психології сприйняття та її візуальній репрезентації. З урахуванням поширення впливу візуальної парадигми, постає завдання щодо критичного осмислення первинності написаного слова (тексту) стосовно візуального образу, аналіз психолінгвістичного змісту якого може стати ключем до більш поглибленого розуміння семантичної сутності гуманітарного знання та подальшого розвитку культури творчого мислення та пізнання.

Методологія і методи дослідження

З метою реалізації поставленої мети дослідження були використані герменевтичні та феноменологічні когнітивні практики, які охоплюють очевидність, інтенціональність, семантику, темпоральність, плинність тощо. Психологічна «методологія трансакції», що є процесом привнесення суб'єктом у сприйняття об'єкта спогадів про минулий досвід пізнання, дала змогу виявити характер його збагачення семантичними відтінками, емоційними переживаннями, цінностями, смислами, які глибоко вкорінені в мові, візуальних образах, вербальному та візуальному мисленні. Перенесення цієї проблеми у сферу психології візуального сприйняття наділяє її загальноепістемологічним статусом. Методологія семантичної метамови, яка визнає антропоцентричність

категоризації об'єктів і явищ світу, мови загалом, у якій представлена також психологія суб'єкта мовлення, надала можливість зіставити та поєднати системи бачення (visio) та системи слова (logos).

У процесі здійснення аналізу змістовного наповнення парадигми герменевтичної інтерпретації на засадах візуальних студій було застосовано раціональні моделі цілісного пізнання, які включають мову та її структурні форми. Наявні епістемологічні дискурси вводять поняття візуальних студій у процеси відкриття семантики образів, можливість їх поглибленого психологічного аналізу в єдності лінгвістичного, герменевтичного та пікторіального підходів.

З метою виявлення психолінгвістичної структури візуального образу було застосовано мікроструктурний підхід у дослідженні процесів сприйняття, що показує механізми народження нового образу, який відкриває людині можливості бачити світ у модальності належного існування. Включення концепту «візуального мислення» в простір психолінгвістичного аналізу дає змогу проникнути «поглядом» у структуру проблеми, «побачити» природу її внутрішніх зв'язків із подальшою реалізацією в мовних, когнітивних, освітніх, психологічних практиках і епістемологічних дискурсах.

Також було застосовано міждисциплінарний і конструктивний підходи, метод контамінації, які у своєму взаємозв'язку стимулюють розвиток і конкретизацію психолінгвістичних досліджень візуального сприйняття, наукового пояснення складних взаємодій візуального, когнітивного, вербального й інтелектуального.

Результати та дискусії

У вітчизняній епістемології не завжди звертають увагу на той факт, що знання як образ об'єкта пізнання часто досягається не лише відображувальними процедурами, а й іншими засобами. Зберігаючи свою логіко-методологічну, абстрактно-гносеологічну природу та форму, сучасна епістемологія породжує низку когнітивних проблем, що пов'язані зі змістовними процедурами розуміння й інтерпретації, імовірністю неформальних процедур. За ними завжди перебуває суб'єкт, який об'єднує як елементи психологічно-емоційного, онто-екзистенціального підходу, що передбачає володіння внутрішніми

переживаннями, так і укоріненість у культурі та соціумі, а також власні когнітивні – психологічні, раціональні, герменевтичні аспекти (Микешина, 2009: 15–16).

У контексті психолінгвістичної теорії необхідно враховувати, що для сучасної епістемології є важливим і значущим герменевтичний підхід до мови, що дає змогу розмірковувати про її роль у пізнанні, до того ж, не стільки на рівні понять і речень, де мова постає системою знаків та їх значень, у комунікативній і оформлюючій мислення функціях, а й як «універсальне середовище», «горизонт онтології», де людина через систему самоаналізу, внутрішнього споглядання пізнає себе та власну сутність. Водночас, включаючись в індивідуальний семантико-мисленнєвий процес, людина набуває особистісної форми.

У цій ситуації, якщо епістемологія прагне стати продуктивною, орієнтуватися на цілісну, «живу» людину в єдності її чуттів, мислення, волі, свідомості, віри, емоцій, то потрібно врахувати досвід герменевтики та дотичних до неї філософій життя, екзистенціалізму, феноменології. Зазвичай пізнання, поряд з експериментами та дослідями, має справу з мовою, символами, текстами, контекстами. Таким чином, завдання герменевтики передбачає інтерпретацію й розуміння текстів, знакових систем, природних і штучних мов. Проблема полягає в розкритті семантичного змісту знання й осягненні його значення для людини, що передбачає звернення до внутрішнього, психологічного – дологічного, допонятійного, дорефлексивного досвіду, наявного в кожному пізнанні та герменевтичній інтерпретації.

Цей досвід є психолінгвістичною сферою, який засвідчує, що в процесі інтелектуально-пізнавальної діяльності людина часто говорить і здійснює вчинки поза свідомим контролем, без попередньої рефлексії. Тим самим було здійснено перехід до розуміння свідомості як певного способу буття, вийти на рівень якого – означає розкрити дологічні структури. За своєю природою, на думку М. Хайдеггера (Хайдеггер, 2003), вони більш первісні, ніж усвідомлене «Я», постають як «приховані феномени», «нетематичне поле переживання». Мислитель виявляє в ролі очевидних два види розуміння: первинне – це відкритість, психологічна налаштованість, дорефлексивне перед-розуміння; вторинне – це розуміння, близьке рефлексії, вид пізнання. Воно виникає, наприклад, як філологічна

або герменевтична інтерпретація філософських, релігійних, наукових текстів.

Первинне, тобто дорефлексивне, передбачає переживання. Зокрема спосіб, яким «переживається» (наприклад, предмет мистецтва), має пояснити його сутність. Не лише для розуміння мистецтва, тексту, а й для художньої творчості «переживання», емоційно-психологічне відношення постає головним мірилом. Аналіз переживання показує його дотичність до психології творчості. Вона аналізує стан суб'єкта в момент творчості, намагається досягнути сутність творчого процесу й передати його зміст і семантику через слово (Гайденко, 1997).

Однак творчість, як і її результат (художній, науковий твір або текст), неможливо зрозуміти, залишаючись у межах традиційно-метафізичного, раціонального підходу. Тому в контексті європейської філософії поряд із дослідженням мислення людини, тобто як «висловлюється», «говорить» буття, ставилося питання про «бачення» (vision) буття та досліджувався спосіб його бачення. У цьому контексті для розуміння сенсу того, що є предметом пізнання чи творчості, передбачається розуміння природи цього предмета, а вже потім – визначення його сутності через мову (слово), що приводить знання відповідно до предмета пізнання. У цій ситуації істина означає узгодженість знання з предметом (Гайденко, 1997).

Таким чином, істина постає оприявленням сутності. Пізнання не творить «світ», а лише розкриває його. Однак, розкриваючи, воно робить його видимим, а через нього робить видимим і все існуюче, усі приховані сутності. Проникнення ж у сутність відбувається через мову, яка є «домом буття». Творчістю мови постає поезія, а справжня філософія та пізнання співмірними поезії, оскільки як наукове, так і філософське мислення та поетична творчість (мова, слова) зростають з одного кореня. Слово (logos) переводить приховане у видиме, надає можливість дивитися і бачити існуюче (Хайдеггер, 1993: 354). Інакше кажучи, проблема полягає в переведенні ідеї (тобто logos'у – слова, мислення) у видиме (vision), перетворюючи побачене в усвідомлене, психологічно диференційоване знання.

Психолінгвісти вивчають процес перетворення речень і сенсу слів для представлення в розумі, аналізують те, як слова в процесі мовлення формуються в речення та смислові тексти.

У цьому контексті психолінгвістичний зміст мовних процесів на шляху перетворення їх у процеси мислення та пізнання показує його епістемологічний характер. З урахуванням того, що мова є необхідною і важливою частиною культурно-когнітивної реальності, зазначимо появу різних епістемологічних дискурсів, зокрема візуального, який виступає і доповненням, і в опозиції до лінгвістичного підходу.

Психолінгвістичний зміст дискурсу візуальності в сучасній епістемології

Міждисциплінарність способів пізнання в сучасній епістемології включає у свою сферу візуальність, або сферу бачення (vision). Воно локалізує, опредметнює, «відкриває» і виявляє *все суще, є «способом пояснення» відомого і пізнаного* (Гайденко, 1997). «Світ бачення» – це світ *«огляду і ясності», «розпорядження і влади», «панування і підпорядкування»* (Шалашенко, 2015).

Ствердження активності бачення (vision) зумовлено не лише динамічним розвитком інформаційних технологій, а й ствердженням у європейській культурі «зорових теорій», що охоплюють множину нових понять, зокрема окуляроцентризм, візуальну культуру, гегемонію бачення, візуальну парадигму, раціональне бачення, візуальне мислення, перспективізм, візуальні комунікації тощо, які широко представлені в художній, філософській і науковій літературі (Микешина, 2009).

Візуальність («бачення») цілком вписується в технологічні та наукові досягнення сучасного світу. Нині людство живе в епоху перманентних досягнень науки, відкриття якої вражають, захоплюють проливають нове світло на існування людства, а також дають відповіді на безліч питань, які раніше були «закритими». Вироблені наукою ідеї ентропії, інформації, теорії ігор, штучного інтелекту сьогодні випробовують методами 3D-візуальної діяльності мозку з метою їх поширення. Також наука подарувала людині нові візуальні образи краси:

«Зображення стратоскопічної ілюзії нерухомості, барвистої фауни тропічних дощових лісів і глибоких океанічних западин, граційних спіральних галактик і променистих туманностей, флуоресцентних мереж нейронів і світозорої планети Земля, що сходить над горизонтом Місяця в чорноту космосу» (Пінкер, 2019: 386).

Однак це не просто картинки, а нові образи сучасного соціокультурного середовища, які розширюють наше психологічне, когнітивне, інтелектуальне сприйняття світу та його розуміння. Це нова реальність, у якій візуальна образність набуває дедалі більшого поширення, презентуючи себе в дискурсах «візуальної культури». Вона вивчає візуальні аспекти культури в соціологічному аспекті, оскільки бачення «соціалізоване». Між *«суб'єктом і світом розміщено безліч дискурсів, які формують візуальність, цей культурний конструкт, який відрізняється від бачення (vision), що розуміється як безпосередній візуальний досвід»* (Bryson, 1988: 91–99).

Візуальні дослідження (visual studies), у яких проаналізовано мову, мистецтво, теорію літератури (Elkins, 2003), можна розглядати як конкретно-практичну форму інтерпретації змісту візуальної культури. Візуальні практики реалізуються у сфері повсякденності, для яких властиві параметри повторюваності, плинності, неусталеності, відтворюваності, що стають ефектом режимів бачення. Вони ствердилися в конкретно-культурній ситуації і водночас сприяють збереженню чинних візуальних і семантичних кодів культури мовлення. Візуальні практики постають результатом продуктивної взаємодії візуального та соціального, розкриваючись у двох модусах – «візуального конструювання соціальності» і «соціального конструювання візуальності» (Mitchell, 2002: 170).

Дискурс соціальної візуалістики досліджує теорію соціального образу в семіотичному, постсеміологічному й іконографічному контекстах, особливості Інтернет-візуальності, соціально-психологічну феноменологію кіберкомунікації. На відміну від візуальної соціології, яка вивчає візуальні уявлення та візуальні прояви соціального життя, соціальна візуалістика виходить на рівень психолінгвістичного аналізу, оскільки розвиває візуальну теорію соціального образу, теорію візуального сприйняття кіберреальності тощо. Соціальна візуалістика є міждисциплінарним проєктом, який активно реалізується на взаємодії соціальної філософії, візуальної соціології, візуальних досліджень і теорії мас-медіа. Соціально-візуальне – це візуальні образи і факти, які продукуються та сприймаються у сфері соціальних взаємодій на мікрорівні (рівні міжособистісної комунікації), макрорівні (рівні структурної мас-медійної комунікації), а також у контексті соціально-психологічної взаємодії соціальних акторів (Батаєва, 2013).

У візуальних дослідженнях важливе місце належить медіа-візуальності, тобто візуальним практикам, які реалізуються шляхом медіа. Саме медіа-візуальний вимір стає в умовах сьогодення домінантною формою соціально-психологічної активності, через яку всі інші форми візуальних практик (мовні, художні, освітні, когнітивні) встановлюють і передають власну соціально-культурну значущість (Розин, 1996).

Критеріями розвиненої візуальної медіакультури можна вважати: психологічну здатність до свідомого сприйняття інформації та візуальних медіа-образів загалом; психосвідому готовність до сприйняття знань, опанування вмінь і навичок, передбачених у процесі медіа-освітнього курсу; здатність психологічного контролю за вибір медіа-образів і візуальної інформації для сприйняття. Переосмислення сприйнятих візуальних образів, медіа-текстів, створення на їх основі своїх образів, креативних ідей для реалізації власних проєктів і планів утворює індивідуальні образно-сміслові конструкти (Череповська, 2014).

На їх засадах виникає можливість отримання нового епістемологічного досвіду та нового морально-культурного середовища, які утворюють інший характер психологічних, когнітивних, семантичних, лінгвістичних взаємодій. Психолінгвістичний аналіз візуального сприйняття об'єктів пізнання, їх осмислення, зокрема через візуальні медіа-засоби як інформаційно-знаннєві ресурси, зумовлює його смислове визначення з усвідомленням закономірностей і перспектив подальшого розвитку. Останнє є надзвичайно важливим у світі, який динамічно змінюється, зокрема завдяки науковому проникненню в процес функціонування людського мозку (Харарі, 2018).

У контексті дедалі більшого розширення інформаційно-цифрової реальності зростає актуальність епістемологічного контролю її впливу. Для цього важливо оволодіти психолінгвістичною компетентністю з метою психологічного захисту від непотрібної інформації, здатністю продуктивного аналізу різних візуальних образів і метафор візуальної медіа-продукції, а також умінням інформаційного самообмеження тощо. Зазначена обставина передбачає розвиток критичного мислення, яке дасть змогу творчо застосувати психолінгвістичний аналіз щодо образів і

знання, отриманих у процесі візуального сприйняття різних об'єктів сучасної реальності.

Візуальне сприйняття як перцептивна діяльність у створенні нового образу реальності

В епістемології чуттєве пізнання зазвичай пов'язують з емпіризмом. Найбільш характерною рисою для нього є суб'єктивізм. Традиційно проблема довіри суб'єкту пізнання розглядалася переважно як можливість отримання істинного знання про матеріальні об'єкти, які вивчають природничі науки. Саму істинність розуміли як відповідність об'єкту дослідження, що доведена відображенням, описом, копіюванням тощо. З огляду на це, теорія пізнання виступала як теорія відображення, а досвід гуманітарної культури ігнорувався як такий, що веде до суб'єктивізму, а в результаті – до спотворення.

Включення гуманітарних параметрів в епістемологічну діяльність показало, що досягнення достовірного, істинного знання можливе за умови, якщо пізнавальний процес виходить із живої конкретності, у якій перебуває людина. Сприйняття, яке найбільш дієве в зоровій формі, безпосередньо пов'язане з пізнавальною та творчою діяльністю. В.П. Зінченко пише:

«Наявність цього зв'язку в таких термінах, як продуктивне сприйняття, розумне око, образне або візуальне мислення («живописне розуміння» – за М.В. Гоголем), осяяння, погляд тощо. Своїм корінням творча діяльність спрямована навіть глибше, у чуттєво-предметну, практичну діяльність, що зафіксовано в таких термінах, як наочно-дієве мислення, практичний інтелект» (Зінченко, 2017: 410).

Проблема сприйняття є дотичною до системи естетичного та перцептивного пізнання, однак практична сторона цієї проблеми гальмується протиставленням чуттєвого та раціонального пізнання, що знайшло конкретне вираження в психології, фізіології, педагогіці. Також наявний розподіл суб'єктивного світу людини на дві протилежні системи: слів і образів. Причому чуттєве, образне знання оголошувалося близьким до біосоціального типу знання, і лише вербальному знанню приписувалося специфічно людське. Така точка зору виходить із неопозитивістського підходу, згідно з яким істинно людське пізнання виходить зі світу, вже створеного мовою (Карнап, 1971).

Зазначена позиція є теоретичним обґрунтуванням вербалізму й інтелектуалізму в пізнанні та під час навчання. Л. Калмикова зазначає:

«Джерело всіх видів мовленнєвої діяльності – комунікативно-пізнавальна потреба, яка реалізується в предметові мовленнєвої діяльності – думці – і стає внутрішнім комунікативно-пізнавальним мотивом цих видів діяльності» (Калмикова, 2015: 65).

У когнітивно-інтелектуальному процесі мова постає в поєднанні з чуттєво-предметною та практичною видами діяльності, зокрема як діяльність з образами. У контексті психології останнє можна розглядати в ролі результату подвійного існування об'єкта пізнавального сприйняття: як предмета, сприйняття якого протікає в процесі бачення зором, і як об'єкта епістемологічного сприйняття, що втілює задум вченого – суб'єкта пізнання. На цій основі здійснюється мисленнєва діяльність, що засвідчує запрограмованість мови на взаємозв'язок із ментально-інтелектуальною реальністю. Вже Платон в «Меноні» зазначав, що чуттєвість шукає ідеї для своєї конкретизації, а ідея прагне знайти чуттєвість для свого реального здійснення (Лосев, 1974). Такою формою чуттєвості постає візуальне сприйняття.

Проблема полягає в тому, що культура мовлення (слів) і культура візуального сприйняття, яка продукує зображення, образи, є нероздільно пов'язаними на практиці, але відрізняються в теоретичному плані. Аналізуючи проблему візуального сприйняття та її зв'язок з проблемою мови, Б. Сандівелл зазначає, що вони *«утворюють заплутану історію, яка може бути провізійно визначена як усюдишнє місце візуальних тропів у риториці Юдейо-Християнсько-Модерної думки, релігії, політики та культурного досвіду» (Sandywell, 2011: 31).* Інакше кажучи, базис культури мислення в історії пізнання становили мовні ігри, дискурси, сприйняття, споглядання, скепсис, риторики і медитації, що загалом спричинило поділ науки на «мовний» і «візуальний» полюси.

У цьому контексті можна говорити про ствердження нової «візуальної епістемології», увага якої зосереджена на тому, як здійснюється обробка отриманої в результаті сприйняття інформації, як візуальне сприйняття використовувати в процесах вербальної комунікації, яким чином функціонують різноманітні техніки

логічної аргументації на основі візуальної аргументації тощо. До цих досліджень долучається психолінгвістика, яка використовує напрацювання психології, нейрофізіології, медицини, інформаційно-комп'ютерних технологій, когнітивістики та низки інших наук. Таким чином, психолінгвістика утворює нове розуміння світу, його новий образ (Леонтьев, 2003).

Найбільш складною й водночас кардинальною проблемою постає визначення співвідношення між візуальним і вербальним. Відомий кінорежисер С. Ейзенштейн, захоплюючись японською поезією хайку і танка, де продемонстровано перенесення у фразеологію (мову) ієрогліфіки, писав:

«Це метод, який в ієрогліфіці є засобом лаконічної фіксації абстрактного поняття, перенесений у словесний виклад, породжує таку ж лаконіку загостреної образності. Метод, згорнутий у суворе поєднання знаків, висікає в їх зіткненні суху визначеність поняття. Той самий метод, розгорнутий у багатство вже словесних поєднань, розгортається в пишність образного ефекту. Формула-поняття, стаючи дедалі більш пишною, розгортаючись на матеріалі, перетворюється в образ-форму» (Ейзенштейн, 1964).

Аналіз використання інформаційно-комп'ютерних та інших засобів сучасного пізнання дав змогу виокремити в зоровій системі сприйняття низки функціональних блоків, які потенційно можуть брати участь у формуванні та перетворенні образно-концептуальної моделі проблемної ситуації. Це блоки іконічної пам'яті, інформація в яких зберігається впродовж досить короткого часу; блоки, у яких здійснюються семантичні та просторові трансформації репрезентованих стимулів ще до їх вербалізації й усвідомлення. Блок семантичної обробки дає змогу проникнути в сутність предмета поза логічним аналізом. Сучасні дослідження спрямовані на визначення того, яким чином здійснюється логічна оцінка складної ситуації до її диференційованого сприйняття, запам'ятовування та переведення в систему вербальної інформації (Зинченко, 2017).

Усе це засвідчує актуальність і перспективи продуктивного включення психолінгвістики в контекст візуальної епістемології. Вона формує образ нового світу, опосередкованого мовними

смыслами та відповідними візуальними образами, обґрунтованими когнітивними рефлексіями.

Висновки

Теоретичне використання психолінгвістичного аналізу в дискурсі візуальних студій дає змогу виявити основні аспекти сучасного сприйняття та розуміння реальності в контексті колосальних досягнень інформаційно-цифрових технологій. Вони презентують візуальну парадигму, для якої характерним є перехід від слова (logos) до бачення (visio). Обґрунтування необхідності включення психолінгвістичного підходу до візуальної парадигми як нового формату сучасної епістемології відкриває нові перспективи в когнітивістиці, герменевтиці, візуальному сприйнятті, логічному та семантичному аналізі. Звернення до внутрішнього, психологічного досвіду відкриває можливості для розуміння смислів об'єктів пізнання у взаємодії вербального та візуального.

Включення сфери візуальності («бачення») в міждисциплінарність епістемологічних дискурсів вписується в технологічні та наукові досягнення сучасного світу. Його нові образи розширюють психологічне, когнітивне сприйняття, утворюючи нову реальність, у якій візуальна образність презентує себе в інтенціях візуальних досліджень. Важливе місце в них належить медіа-візуальності, практичний вимір якої в умовах постсучасності стає домінантою формою соціально-психологічної, пізнавальної, соціальної, інтелектуальної активності. Психолінгвістичний підхід відкриває можливості щодо отримання нового епістемологічного досвіду, який утворює інший характер практичних взаємодій у контексті когнітивних, вербальних і культурних смислів.

У межах візуальної епістемології виокремлюється проблема сприйняття, що безпосередньо пов'язана з пізнавальною та творчою діяльністю, у якій мова постає в єдності чуттєво-предметної і практичної діяльності. Сприйняття в ролі перцептивної діяльності створює автономні відносно об'єктів пізнавальної діяльності візуальні образи, які несуть певне семантичне навантаження. Психолінгвістичний аналіз дає змогу виявити співвідношення між візуальним і вербальним, раціональним та ірраціональним, словом

і баченням, відкриваючи для людини горизонти нових смислів у процесі пізнання світу.

Література

- Батаева, Е.В. (2013). *Видимое общество. Теория и практика социальной визуалистики*. (Монография). Харьков: ФЛП Лысенко И.Б.
- Гайденко, П.П. (1997). *Прорыв к трансцендентному: Новая онтология XX века*. Москва: Республика.
- Зинченко, В.П. (2017). *Восприятие и визуальная культура*. Москва; С.-Петербург: ЦГИ Принт.
- Ільїна, Г.В. (2018). *Гене́за культури мислення: логос, раціо, візіо: монографія*. Київ: Ніжин: Видавець П.П. Лисенко М.М.
- Калмикова, Л.О. (2015). Мовленнєва діяльність як складова предмета психолінгвістики. *East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 56–67.
- Карнап, Р. (1971). *Философские основания физики: введение в философию науки*. Москва: Прогресс.
- Ланчиков, Н. (2011). Топография поиска. Стандартизация в языке художественных переводов и ее преодоление. *Журнал переводчиков*, 2, 30–38.
- Леонтьев, А.А. (2003). *Основы психолінгвістики*. Москва: Смысл; Издательский центр «Академия».
- Лосев, А.Ф. (1974). *История античной эстетики. Высокая классика*. Москва: Искусство.
- Микешина, Л.А. (2009). *Философия познания. Проблемы методологии гуманитарного знания*. Москва: «Канон+» РООИ «Реабилитация».
- Пінкер, С. (2019). *Просвітництво сьогодні*. Київ: Наш формат.
- Розин, В.М. (1996). *Визуальная культура и восприятие. Как человек видит и понимает мир*. Москва: Эдиториал УРСС.
- Хайдеггер, М. (1993). *Время и бытие: Статьи и выступления*. Москва: Республика.
- Хайдеггер, М. (2003). *Бытие и время*. Харьков: «Фолио».
- Харарі, Ю.Н. (2018). *21 урок для 21 століття*. Київ: Форс Україна.
- Череповська, Н.І. (2014). *Візуальна медіакультура: розвиток критичного мислення і творчого сприймання*. Київ: Міленіум.
- Шалашенко, Г. (2015). Феномен та дискурс: роль антропологічних переконань у науках про культуру та суспільство. *Філософські діалоги 2015. Філософія. Культура. Суспільство* (с. 77–85). Київ: Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України.
- Эйзенштейн, С.М. (1964). *Избранные произведения*. (В 6-ти т.). (Т. 2). Москва: Искусство.
- Bryson, N. (1988). *The Gaze in the Expanded Field. Vision and Visuality*. Seattle: bay Press.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. <https://doi.org/10.21236/AD0616323>
- Culter, A., Klein, W., & Levinson, S.C. (2005). The Cornerstones of Twenty First Century Psycholinguistics. In A. Culter (Ed.), *Twenty First Century Psycholinguistics. Four Cornerstones* (pp. 1–20). Mahwah, NJ: Erlbaum.

- Elkins, J. (2003). *Visual Studies. A Skeptical Introduction*. New York: Routledge.
- Mitchell, W.J.T. (2002). Showing Seeing: a Critique of Visual Culture. *Journal of Visual Culture*, 1(2), 165–181. <https://doi.org/10.1177/147041290200100202>
- Sandywell, B. (2011). *Dictionary of Visual Discourse: a Dialectical Lexicon of Terms*. New York: Ashate.

References

- Batayeva, Ye.V. (2013). *Vidimoye obshchestvo. Teoriya i praktika sotsial'noy vizualistiki: monografiya* [Visible Society. Theory and practice of social visualism]. Kharkov: FLP Lysenko I.B. [in Russian].
- Gaydenko, P.P. (1997). *Proryv k transtsendentnomu: Novaya ontologiya XX veka* [Breakthrough to the Transcendental: A New Ontology of the 20th Century]. Moscow: Respublika [in Russian].
- Zinchenko, V.P. (2017). *Vospriyatiye i vizualnaya kultura* [Perception and visual culture]. Moscow; St. Petersburg: TSGI Print [in Russian].
- Ilyina, H.V. (2018). *Geneza kultury myslennyya: lohos, ratsio, vizio* [Genesis of the culture of thought: logos, ration, visio]. Kyiv, Nizhyn: Vydavets P.P. Lysenko M.M. [in Ukrainian].
- Kalmykova, L.O. (2015). Movlennyye diyalnist yak skladova predmeta psykholinhivistyky [Speech activity as a component of the subject of psycholinguistics]. *East European Journal of Psycholinguistics*, 2(1), 56–57 [in Ukrainian].
- Karnap, R. (1971). *Filosofskiye osnovaniya fiziki: vvedeniye v filosofiyu nauki* [Philosophical Foundations of Physics: An Introduction to the Philosophy of Science]. Moscow: Progress [in Russian].
- Lanchikov, N. (2011). Topografiya poiska. Standartizatsiya v yazyke khudozhestvennykh perevodov i yeye preodoleniye [Search topography. Standardization in the language of literary translations and its overcoming]. *Zhurnal perevodchikov – Journal of Translators*, 2, 30–38 [in Russian].
- Leontiev, A.A. (2003). *Osnovy psikholingvistiki* [Fundamentals of Psycholinguistics]. Moscow: Smysl; Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].
- Losev, A.F. (1974). *Istoriya antichnoy estetiki. Vysokaya klassika* [History of ancient aesthetics. High classics]. Moscow: Iskustvo [in Russian].
- Mikeshina, L.A. (2008). *Filosofiya poznaniya. Problemy epistemologii gumanitarnogo znaniya* [Philosophy of knowledge. Problems of the methodology of humanitarian knowledge]. Moscow: «Kanon+ ROOI «Reabilitatsiya» [in Russian].
- Pynker, S. (2019). *Prosvitnytstvo sohodni* [Enlightenment today]. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
- Rozin, V.M. (1996). *Vizualnaya kultura i vospriyatiye. Kak chelovek vidit i ponimayet mir* [Visual culture and perception. How a person sees and understands the world]. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- Khaydegger, M. (1993). *Vremya i bytiye: Stati i vystupleniya* [Time and Being: Articles and Speeches]. Moscow: Respublika [in Russian].
- Khaydegger, M. (2003). *Bytiye i vremya* [Being and time]. Kharkov: «Folio» [in Russian].
- Kharari, YU.N. (2018). *21 urok dlya 21 stolittya* [21 lessons for the 21st century]. Kyiv: Fors Ukrayina [in Ukrainian].

- Cherepovska, N. (2014). *Vizualna mediakultura: rozvytok krytychnoho myslennya i tvorchoho spruytannya* [Visual media culture: development of critical messages and creative ideas]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Shalashenko, H. (2015). Fenomen ta dyskurs: rol antropologichnykh perekonan u naukakh pro kulturu ta suspilstvo [Phenomenon and discourse: the role of anthropological beliefs in the sciences of culture and society]. *Filosofski dialohy* 2015. *Filosofiya. Kultura. Suspilstvo – Philosophical dialogues* 2015. *Philosophy. Culture. Society* (pp. 77–85). Kyiv: Instytut filosofiyi im. H.S. Skovorody NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
- Eisenstein, S.M. (1964). *Izbrannyye proizvedeniya* [Selected works]. (Vols. 1–6). (Vol. 2.). Moscow: Iskustvo [in Russian].
- Bryson, N. (1988). The Gaze in the Expanded Field. *Vision and Visuality*. Seattle: bay Press.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press. <https://doi.org/10.21236/AD0616323>
- Culter, A., Klein, W., & Levinson, S.C. (2005). The Cornerstones of Twenty First Century Psycholinguistics. In A. Culter (Ed.), *Twenty First Century Psycholinguistics. Four Cornerstones* (pp. 1–20). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Elkins, J. (2003). *Visual Studies. A Skeptical Introduction*. New York: Routledge.
- Mitchell, W.J.T. (2002). Showing Seeing: a Critique of Visual Culture. *Journal of Visual Culture*, 1(2), 165–181. <https://doi.org/10.1177/147041290200100202>
- Sandywell, B. (2011). *Dictionary of Visual Discourse: a Dialectical Lexicon of Terms*. New York: Ashate.

АНОТАЦІЯ

Вступ. Стаття присвячена психолінгвістичному аналізу візуальних досліджень у дискурсах сучасної епістемології, які відкривають нові формати взаємодії «слова» і «бачення», визначають співвідношення між мовою та свідомістю, вербальним і візуальним у пізнанні та мисленні.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні використання методів психолінгвістики в концептуалізації візуальних студій як нового формату сучасних епістемологічних дискурсів, що засновані на герменевтиці, когнітивістиці, психології сприйняття та її модифікаціях.

Методи дослідження. Міждисциплінарний підхід, методи сучасної епістемології та візуалістики, герменевтичні, феноменологічні, когнітивні практики, дані експериментальних досліджень.

Результати. Теоретичний аналіз підтвердив важливість герменевтичної інтерпретації текстів, де людина через психологічне споглядання та дологічний, дорефлексивний, допонятійний досвід відкриває нові горизонти знання про світ і себе. Мова як «дім буття» є психолінгвістичною сферою, що зумовлює перехід від загальних структур свідомості до її психосемантичного зв'язку з сутнісним змістом знання. Сфера бачення (vision) як дискурс сучасної епістемології, в умовах соціальної, лінгвістичної, медіа-візуальної активності розширює психологічне, когнітивне, інтелектуальне, вербальне сприйняття світу та його розуміння. Візуальне сприйняття в ролі перцептивної діяльності

в епістемології нероздільно пов'язане з культурою мовлення, практикою логічної аргументації, що дає змогу здійснювати психолінгвістичну оцінку наукового, філософського, культурного знання. Отримані в результаті сприйняття образи утворюють нову реальність, яка презентує себе в інтенціях візуальної культури.

Висновки. Візуальні студії у формах візуальної культури, візуального сприйняття, візуального мислення постають новими аспектами сучасної епістемології, відкривають перспективи вербальної комунікації в процесах когнітивно-інтелектуальної діяльності, активізуючи психолінгвістичну сферу наукового аналізу.

Ключові слова: психолінгвістика, візуальний, вербальний, сприйняття, образ, мова, епістемологія.

Кремень Василий & Ильин Владимир. Психолингвистические особенности дискурса визуальной эпистемологии: от logos'a к visio

АННОТАЦИЯ

Вступление. Статья посвящена психолингвистическому анализу визуальных исследований в дискурсах современной эпистемологии, которые открывают новые форматы взаимодействия «слова» и «видения», а также определяют соотношение между языком и сознанием, вербальным и визуальным в познании и мышлении.

Цель исследования состоит в теоретическом обосновании использования методов психолингвистики в концептуализации визуальных студий как нового формата современных эпистемологических дискурсов, основанных на герменевтике, когнитивистике, психологии восприятия и ее модификациях.

Методы исследования. Междисциплинарный подход, методы современной эпистемологии и визуалистики, герменевтические, феноменологические, когнитивные практики, данные экспериментальных исследований.

Результаты. Теоретический анализ показал важность герменевтической интерпретации текстов, где человек через психологическое созерцание и дологический, дорефлексивный, допонятийный опыт открывает новые горизонты знания о мире и себе. Язык как «дом бытия» является психолингвистической сферой, которая обуславливает переход от общих структур сознания к ее психосемантической связи с сущностным содержанием знания. Сфера видения (vision) как дискурс современной эпистемологии, в условиях социальной, лингвистической, медиа-визуальной активности расширяет психологическое, когнитивное, интеллектуальное, вербальное восприятие мира и его понимание. Визуальное восприятие в качестве перцептивной деятельности в эпистемологии неразрывно связано с культурой речи, практикой логической аргументации, что позволяет осуществлять психолингвистическую оценку научного, философского, культурного знания. Полученные в результате восприятия образы создают новую реальность, которая представляет себя в интенциях визуальной культуры.

Выводы. Визуальные студии в формах визуальной культуры, визуального восприятия, визуального мышления являются новыми аспектами современной эпистемологии, открывают перспективы вербальной коммуникации в процессах когнитивно-интеллектуальной деятельности, активизируя психолінгвістическую сферу научного анализа.

Ключевые слова: психолінгвістика, візуальний, вербальний, восприятие, образ, язык, эпистемология.